

sintjan

sintjan

alles van waarde

Een huis meer dan vier eeuwen oud,
vier eeuwen bewoond,
drie generaties per eeuw.

Het huis is de constante,
wij voorbijgangers.

Al die eeuwen lang een boerderij; tot nu
-onze tijd-
cruciaal moment.

Hoe gaat het huis de toekomst in?

Wat wordt de context?

Wie kent de waarde van deze plek,
de waarde van dit huis,
het geheugen van deze plek?

Hoe bewaar je wat van waarde is?

I situatie/doelstellingen

moeder

ouders

dorp

zorg en omgeving

Oldenklooster

de Marne

uit één stuk

de zorg

sintjan

moeder

Als ouder wens je dat je kind een toekomst vindt, een toekomst waarin het zich kan ontplooien en een weg vindt in de samenleving. Een toekomst waar er ruimte is voor liefde en vriendschappen, waarin wordt gewoond en gewerkt. Ook al wens je dit als ouder, je kind moet dit zelf zoeken en ontwikkelen. Mijn oudste dochter Elisabeth zal zo'n toekomst niet zelf vinden, ook al zijn haar wensen niet anders dan die van ieder ander kind.

Wij zijn samen met ouders van kinderen met een ontwikkelingsbeperking gaan zoeken naar mogelijkheden om een toekomst voor onze kinderen vorm te geven en uit deze zoektocht is het sintjan-plan voortgekomen. De monumentale boerderij 'Oldenklooster' waarin wij nu wonen, is uitgangspunt geworden voor een woon-werk situatie in het hart van het dorp Kloosterburen. De opzet van dit plan is dat het wonen en werken verbonden is met het dorp Kloosterburen, zo dat de komst van deze nieuwe bewoners versterkend werkt voor de omgeving en waar de omgeving, een belangrijke en bijzondere historische lokatie in de provincie Groningen, een inspiratiebron is voor deze nieuwe woonvorm.

Anne Hilderink

ouders

cruciaal moment

Het wordt tijd om onze kinderen te laten gaan. Daarom bouwen we in een kleinschalige situatie aan een plek voor hen om te wonen en te werken. In een dorp waar ze gezien en gekend worden, waar ze volwaardig deel uitmaken van de gemeenschap. Waar een verenigingleven is, waaraan ze actief kunnen deelnemen. Waar ze zich in een veilige omgeving kunnen ontwikkelen, met een zinvolle dagbesteding in de directe omgeving. Een landelijke omgeving met basisvoorzieningen voor ieders specifieke zorgvraag. Ons oog viel op de boerderij Oldenklooster midden in Kloosterburen in Gemeente de Marne.

Sintjan is een ouderinitiatief van een hechte groep ouders die al een paar jaar zich inzet voor het gezamenlijke doel. Vanaf dat de plannen vorm gingen krijgen is er een organisatie opgezet om deze te realiseren. Er is een bestuur gevormd dat de stichting SintJan heeft opgericht en er is een projectbureau verantwoordelijk voor de dagelijkse organisatie. Met Stichting Philadelphia is er een samenwerking over de zorgvragen de opzet van de woon-werkvorm. Het nv Groninger Monumentenfonds gaat het rijksmonument Oldenklooster aankopen en restaureren. Woningbouwcorporatie Wierden en Borgen is geïnteresseerd de woonhof te bouwen op de lokatie waar nu vijf woningen staan.

het dorp

wat wordt de context?

De Marne is nog steeds een agrarisch gebied. De rijke voorgeschiedenis is zichtbaar in de monumentale boerderijen, de uitgestrekte graan en aardappelvelden. De luchten zijn spectaculair. Het wad is vlakbij en de zilte lucht heeft invloed op mens en natuur. Het landschap is golvend door de wierden en kwelderruggen. De restanten van oude dijken en borgterreinen vertellen over het leven van ooit, dichtbij de zee. De dorpen zijn vaak authentiek maar ontwikkeling is nodig voor dreigende leegstand van monumentale gebouwen als borgen, kerken en boerderijen.

Kloosterburen is zo'n Gronings dorp, waar het verleden afleesbaar is in namen, structuur en gebouwen. Het is een hechte gemeenschap, met een rijk verenigingsleven. Een gemeenschap waar de mensen elkaar kennen en waar zorg gedragen wordt voor de leefomgeving. Diverse werkvoorzieningen zijn aanwezig en er is ruimte deze uit te bouwen. De directe nabijheid van 't Olde Heem maakt verbinding mogelijk met de zorginstelling Philadelphia.

Oldenklooster is een dorpsboerderij op het voormalige kloosterterrein van de Norbertijner monniken, midden in het dorp Kloosterburen. Een belangrijke historische plek, het eerste klooster van de provincie Groningen. De patroon heilige was Johannes de Evangelist in de volksmond Sint Jan. In kloosters werd vroeger van oudsher zorg gedragen voor ouderen of mensen die zich in de samenleving alleen niet konden redden. Zij speelden een belangrijke rol in het bewaren en doorgeven van het cultureel erfgoed en waren bepalend voor de omgeving. Wij willen de geschiedenis van deze plek als uitgangspunt nemen voor de nieuwe woon-werkvorm, vandaar de naam: sintjan.

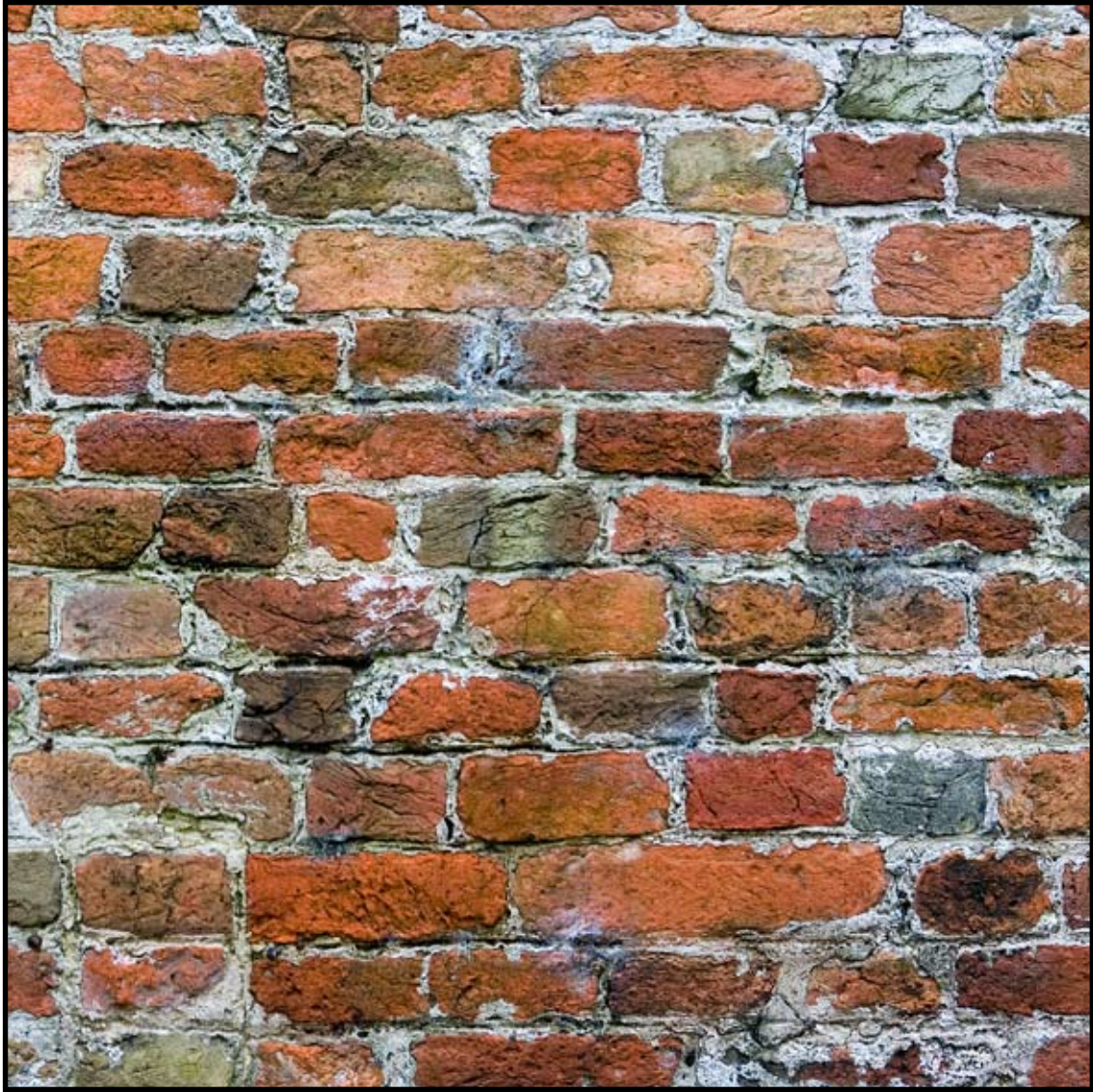

zorg en omgeving

hoe bewaar je wat van waarde is?

Het doel van SintJan is 3-ledig: een woon-werkvorm opzetten is het hart van het plan, een belangrijke historische plek opnieuw ontwikkelen, zo dat het voor toeristen een vitale en aantrekkelijke plek wordt om te bezoeken en het daardoor versterken en verbeteren van het dorp Kloosterburen. Omdat bij de opzet hiervan veel partijen betrokken zijn hebben we de overheid, 'projectsubsidie Belvedere', de provincie Groningen en gemeente de Marne bereid gevonden een onderzoek te ondersteunen, waarin onderzocht wordt hoe dit plan zo goed mogelijk te realiseren.

Een aantal deskundigen op het gebied van bouwhistorie, cultuurhistorie, monastieke geschiedenis en zorg hebben samen met een stedenbouwkundige, een landschapsarchitect en een architect de mogelijkheden van het sintjan-plan onderzocht, zowel inhoudelijk als ruimtelijk. Dit is op locatie gedaan in het atelier van AnneWinne Jansen aan de Hoofdstraat en op het bureau van de ontwerpers. We zijn begonnen met een startbijeenkomst in de Nederlands Hervormde kerk en in de werkateliers op locatie kon een ieder die geïnteresseerd was bij de afronding kennis nemen van het ontwerpproces. De neerslag van dit proces vindt u terug in dit boekje, dat gezamenlijk met de schetsen van de ontwerpers gepresenteerd is.

Oldenklooster

een huis
meer dan vier eeuwen oud,
vier eeuwen bewoond,
drie generaties per eeuw

De bouwgeschiedenis van de boerderij Oldenklooster is er één met veel puzzelstukjes. Er is door de eeuwen heen veel verbouwd. Bij iedere ingreep werd het bestaande gebouw als uitgangspunt genomen waaraan iets is toegevoegd of weggehaald. Het kale voorhuis dateert uit de eerste helft van de 17de eeuw, dus na de afbraak van het klooster midden van de eeuw daarvoor. Nadat de kloostergebouwen verwoest zijn kwamen er veel bouwmaterialen vrij. De afgebikte kloostermoppen vonden in de omgeving grif aftrek. Nader bouwhistorisch onderzoek tijdens een restauratie van de boerderij kan aanwijzingen opleveren waaruit blijkt dat het gebouw ouder is dan deze schatting.

Oldenklooster

Achter de boerderij Oldenklooster staat het verzorgingscentrum 't Olde Heem waaraan in 1997 een nieuwe vleugel is geplaatst. Bij het ontgraven van deze bouwput is door het Centrum voor Archeologische Research & Consultancy (ARC) een archeologische waarneming uitgevoerd. Een citaat uit het eindrapport omschrijft treffend de ontstaansgeschiedenis van het gebied waar de boerderij Oldenklooster op staat: Het gebied van Kloosterburen is ontstaan door verlanding van de Hunze-zeeboezem. Deze uitmonding van de rivier de Hunze drong zich diep het land in, maar rond 600 AD zorgde sedimentatie voor een kwelderwallenlandschap in het gebied. Rond 1100 AD was dit proces voltooid en waren een aantal parallelle kwelderwallen ontstaan die ongeveer oost-west liepen en aan beide zijden naar het zuiden afbogen. Het gebied lag ten noorden van een reeds bedijkt schiereiland. In de buitendijkse kwelder stichtten monniken een klooster op de meest zuidelijke van de kwelderwallen. Het is de kwelderwal die tegenwoordig loopt tussen Kloosterburen en Hornhuizen. Aangenomen wordt dat ze daartoe deze wal verder ophoogden om een ruime vierkante wierde te verkrijgen voor hun nederzetting.

Ergens in de tweede helft van de 12de eeuw stichtten monniken van de Premonstratenzer orde het eerste klooster in de provincie Groningen. In de daaropvolgende eeuwen is het uitgegroeid tot een aanzienlijk klooster. Helaas zijn er weinig geschriften over de ontstaansgeschiedenis en de ontwikkeling van het klooster bekend. Men zegt dat al deze geschreven bronnen tijdens de verwoesting van het klooster in het laatste kwart van de 17de eeuw verloren zijn gegaan. De enige bron die ons nog iets over het klooster kan vertellen is het bodemarchief.

Bouwhistorisch onderzoek Een bron die iets vertelt over de geschiedenis van de boerderij Oldenklooster is het gebouw zelf. Aan de hand van het casco en de opbouw van de verschillende bouwdelen, de gebruikte materialen, de manier waarop deze zijn verwerkt en de bouwsporen die ontstaan bij verbouw of aanbouw krijgen we een beeld wat er door de eeuwen heen met het gebouw is gebeurd.

Wat opvalt, is dat de bouwgeschiedenis van deze boerderij nog redelijk goed afleesbaar is. Er is door de eeuwen heen veel verbouwd, maar van een volledige nieuwbouw van de boerderij is geen sprake. Bij iedere ingreep is het bestaande gebouw als uitgangspunt genomen waaraan iets is toegevoegd of weggehaald. Verder is van belang dat de boerderij bestaat uit een woon- en een bedrijfsgedeelte die ook onafhankelijk van elkaar werden verbouwd.

Het bouwhistorisch onderzoek naar boerderijen staat nog in de kinderschoenen, maar het levert vaak verrassende resultaten op. Hierdoor wordt onze kennis van o.a. de ontwikkeling van de boerderijen vergroot, van oude bouwconstructies en het bouwen in het verleden. Daarnaast kan deze kennis gebruikt worden bij de ontwikkeling van een gebied of een verbouwing van een oud pand. Als bekend is hoe oud en/of waardevol iets is kun je daar anders mee om gaan. Tegenwoordig is het goedkoper om een pand volledig te slopen en vervangende nieuwbouw te plegen dan om het bestaande te herstellen. Met de bouwhistorische kennis van een pand kan in ieder geval de afweging tot behoud of sloop gefundeerd genomen worden. Documenteren en vastleggen van de oorspronkelijke constructie is dan het laatste wat rest, want weg is weg.

Na de verwoesting van de kloostergebouwen komen er veel bouwmaterialen vrij. De afgebikte stenen vinden in de omgeving grif aftrek. De oudste bouwfase die in de boerderij Oldenklooster is aangetroffen bevestigt dit. Het casco van het voorhuis dateert uit de eerste helft van de 17de eeuw, dus na de afbraak van het klooster. Zowel het karakteristiek van het metselwerk van de beide punten van de topgevel; de forse naaldhouten zolderbalken en de naaldhouten sporenkap voorzien van gehakte telmerken passen bij deze datering. Al deze kenmerken duiden op een volledig nieuw gebouwd voorhuis van 9,1 x 13,6 m. Ook de rechter zijgevel, die weliswaar is opgetrokken uit oudere, hergebruikte kloostermoppen, hoort bij deze bouwfase. Dit is te zien aan de stenen die in dit muurwerk verwerkt zijn; veel breukstenen in een onregelmatig verband terwijl hier tussendoor een aantal rijen met alleen 17de eeuwse stenen liggen. Het bovenste deel van de hoek van de voorgevel met de rechterzijgevel is in verband gemetseld en past ook bij deze datering. Dat de linkerzijgevel, die thans aan het oog onttrokken is, een ander verhaal vertelt lijkt vooralsnog niet waarschijnlijk.

De rechterzijgevel was oorspronkelijk een blinde muur met aan de onderkant een drietal kleine openingen. Deze openingen verraden de aanwezigheid van een kelder. Boven deze kelder hebben zeer waarschijnlijk bedsteden gelegen. Hiervan is nog niets teruggevonden. Over de indeling van het voorhuis zijn een aantal onsamenhangende fragmenten bekend. Bijna in het midden van de linkerzijgevel lag waarschijnlijk een toegang die thans nog te herkenning is aan een klein ovaal licht, een bovenlicht. Hierachter lag een gang die het voorhuis in tweeën deelde. Aan de voorkant een bijna vierkante kamer met de eerder genoemde bedstedenwand, aan de achterkant

een rechthoekige kamer eveneens met bedsteden. De contouren van de achterste kamer zijn nog terug te vinden boven het verlaagde plafond in de huidige gang. Daar zijn delen van een eikenhouten geprofileerde betimmering bewaard gebleven.

Is er dan géén enkel spoor van een 16de eeuwse of oudere voorganger aanwezig? Het antwoord hierop is nog niet volledig te geven. Nader bouwhistorisch onderzoek tijdens een restauratie van de boerderij kan aanwijzingen opleveren waaruit blijkt dat we hier wél te maken hebben met een oudere voorganger. Immers tijdens een verbouwing komen vaak delen van het casco tevoorschijn.

Of in de 17de eeuw achter het voorhuis ook een hoge, zogenaamde, Friese schuur heeft gestaan is niet duidelijk. De oudste bouwfase van de schuur dateert vermoedelijk uit de 18de eeuw en bestaat uit de constructie van de achterste zes van in totaal zeven gebinten. Van deze zes staan op de middelste vier zogenaamde kapspanten, iets dat in Groningen niet veel voorkomt. Ook de kapspanten kunnen bij deze periode dateren. Het hout van de kapspanten is, evenals dat van de gebinten, van naaldhout; met een bijl behouwen; in elkaar gezet met pen-en-gat verbinding en voorzien van dezelfde merken, niet zijnde telmerken, als die op andere onderdelen in de constructie voorkomen. Tijdens de bouw zijn twee standers aan de dealkant iets naar binnen geplaatst ten behoeve van een dorsblok.

Op het eerste kadastraal minuutplan van omstreeks 1830 zijn de contouren van de boerderij weergegeven. Afgebeeld is een boerderij met een hals die breder is en voorbij de rechterzijgevel van het voorhuis steekt. Daarnaast is een afwijking te zien in de schuur. De linkerzijgevel loopt taps toe. Dit is ongebruikelijk en zeer onwaarschijnlijk, de

zijgevel zou dan naar achteren toe steeds hoger worden. Het lijkt dat de landmeter een fout heeft gemaakt. Helaas kan hierdoor een belangrijke vraag niet onderbouwd worden. De vraag of de zes gebinten hier omstreeks 1830 wel gestaan kunnen hebben. Dit is afhankelijk van de breedte van de schuur in combinatie met de dakhelling. Vooralsnog wordt uitgegaan dat de constructie uit de 18de eeuw dateert. Nader onderzoek naar de gebinten moet dit bevestigen.

In 1729 heeft Hindrik Warner Folckers een kaart van het voormalige kloosterterrein gemaakt. Op de plaats van de boerderij Sint Jansstraat 25 tekent hij een kop-hals-romp boerderij waarvan slechts de hoofdvorm van het voorhuis en de hals overeenkomt met de huidige situatie. Ook de plaats van de beide schoorstenen van het voorhuis zijn op de afbeelding te herkennen. Folckers tekent een andere hoofdvorm van de schuur. Eén met een nok die even hoog of lager ligt dan die van het voorhuis. Ook lijkt de schuur een topgevel te hebben waarvan vooralsnog géén bouwsporen van zijn teruggevonden.

In de 18de of in de 19de eeuw wordt het voorhuis intern verbouwd en krijgt haar huidige indeling. De toegang in de linkerzijgevel wordt dichtgezet en de daarachter liggende gang vervalt. Om toch de voorste kamer te kunnen bereiken wordt aan de kant van de bedsteden een gangbreedte van de achterste kamer afgehaald. De kamer krijgt o.a. een houten plafond met een middenornament en een buffetkast. Ook worden in deze periode schuifvensters in het voorhuis geplaatst. De techniek om een venster te laten schuiven is aan het eind van de

17de eeuw vanuit Engeland overgekomen naar Nederland. Doordat men ook glas met een grotere afmeting kon maken werden de smalle zogenaamde kloostervensters vervangen. Wellicht dat achter de pleisterlaag van de gevels de aftekening van deze kloostervensters nog verborgen ligt. In de voorgevel is op zolder nog een dergelijk venster aanwezig. Twee rechthoekige vensters die boven elkaar liggen en gescheiden worden door een zandstenen dorpel. Vermoedelijk is dit venster tijdens een verbouwing hersteld. De zandstenen dorpel is daarbij echter verkeerd om geplaatst. De voorkant ligt achter.

In 1866 wordt de schuur verbouwd door de toenmalige eigenaren Jan Eisses Feddema en Reina Hindriks Durenkamp. De schuur wordt verbreed, naar voren verlengd en voorzien van een nieuwe achtergevel. De gebinten en de kapspanten blijven staan terwijl aan de voorkant een extra gebint geplaatst wordt. Aan de rechterkant blijft de koestal terwijl tegen de achtergevel een paardenstal is gelegen. In de achtergevel worden jaartalstenen en sluitstenen met initialen van de eigenaren en hun kinderen opgenomen. Zowel paarden als rundvee waren in die tijd belangrijk voor de bedrijfsvoering. De paarden voor de trekkracht van ploegen en karren. Het rundvee enerzijds voor de akkerbouw als producent van mest en het behoud van de bodemvruchtbaarheid in het zogenaamde wisselbouwsysteem. Anderzijds fungeerde de Groningse rundveehouderij als een soort toeleveringsbedrijf voor afnemers in Noord- en Zuid Holland en Duitsland. In 1866 werd een recordprijs voor slachtvee gemeten terwijl de recordprijs voor melkvee bijna werd geëvenaard.

In het eerste kwart van de 20ste eeuw vinden een aantal verbouwingen plaats. Wellicht omdat de toenmalige bewoners Petrus Feddema en Regnera Johanna Boelens, die hier sinds 1907 woonden, de boerderij omstreeks 1913 in bezit kregen. Zo wordt het rechter deel van de hals, dat nog op het eerste kadastrale minuutplan van omstreeks 1830 getekend is, gesloopt. De huidige rechterzijgevel wordt opgemetseld en de constructie van dit deel van de kap vernieuwd. Gelijktijdig wordt een uitbouw tegen het voorhuis geplaatst waarin het toilet is ondergebracht. Het is vooralsnog onduidelijk waarom dit deel van de hals is gesloopt. Lag hier een karnruimte die niet meer nodig was omdat de melk in de fabriek verwerkt werd of werden de activiteiten verplaatst naar de naast gebouwde stookhut?

Een andere verbouwing die in deze periode plaats vindt is het verlagen van de keldervloer van het voorhuis en het verlagen van de kelderzolder. Deze kwam iets boven het niveau van de bestaande begane grondvloer. De betimmering van de voorste kamer is eveneens in die periode aangebracht.

In de tweede helft van de 20ste eeuw wijzigt de indeling van de hoofdschuur. Door de veranderingen in de landbouw zijn zowel de paardenstal als de koestal overbodig. De koestalmuur wordt verwijderd evenals de voormalige paardenstal. Deze laatste maakt plaats voor een aardappelbewaarpplaats terwijl over de lemen vloer een betonvloer gestort wordt.

Het slopen van de voormalige paardenstal heeft de achtergevel géén goed gedaan. Naast het onderbrengen van de paarden had deze stal namelijk ook een constructieve functie. De achtergevel was verankerd aan de voormalige zolderbalken die weer gekoppeld waren aan de staanders. Op die manier werden de spatkrachten van het achterdakvlak opgevangen. Bij het ontbreken van een paardenstal moeten deze krachten op een andere manier opgevangen worden.

Bij een restauratie in 1990-1991 wordt o.a. de uit het lood staande achtergevel teruggeduwd en opnieuw verankerd aan de achterste staanders.

De bouwgeschiedenis van de boerderij Oldenklooster is er één met veel puzzelstukjes. Veel vragen zijn nog niet beantwoord en sommige vraagstukken worden misschien nooit opgelost. Tijdens een restauratie komen vaak onderdelen in het zicht die anders niet te zien zijn. Wellicht bieden deze nieuwe inzichten bij het ontrafelen van de bouwgeschiedenis van deze bijzondere boerderij.

Marcel Verkerk, bouwhistoricus
Bouwhistorische verkenning in opdracht
van Libau en nu Groninger Monumentenfonds

de Marne

wie kent het geheugen van deze plek?

Slikken, geulen en zandbanken. Er was niet veel anders te zien in de Romeinse tijd op de plek waar nu Kloosterburen ligt. De kust lag toentertijd ter hoogte van Zoutkamp, Houwerzijl en Zuurdijk. Het Reitdiep was er nog niet. Pas aan het einde van de grote volksverhuizingen, omstreeks 600, ontstonden nieuwe kwelders aan beide zijden van de Hunzemonding. Deze rivier stroomde bij Wehe-Den Hoorn in zee. De eerste bewoners van de hoger gelegen kwelderruggen kregen al gauw last van de stijgende zeespiegel en bouwden hun huizen op wierden of terpen. Dit zijn de oudere dorpen van de Marne, die al in de negende of tiende eeuw worden genoemd: Menneweer, Elens, Ulrum, De Houw, Tuinsterwierden en Wehe. De toenmalige grootgrondbezitters, die christenen waren geworden, schonken een deel van hun landerijen aan buitenlandse kloosters.

De Marne Omstreeks deze tijd werden ook de eerste kerken gebouwd. Eerst de Petruskerk te Leens op een nieuwe wierde tussen twee buurtschappen, daarna in Vierhuizen, Ulrum, Vliedorp, Wehe en Warfhuizen. De kerkelijke leiding was in handen van de proost van Leens, een deftige edelman die de belangen van de kerk moest verdedigen.

De monding van de Hunze slibde langzaam dicht. De kwelderruggen bij Kloosterburen werden in de elfde of twaalfde eeuw in gebruik genomen en voorzien van dijken. Scherven van kogelpotten en verlaten 'groenewierden' getuigen daarvan. De dochternederzettingen werden genoemd naar het moederdorp: De Houw-Hornhuizen, Wehe-Wierhuizen. Het gebied rond Kloosterburen viel eerst onder Leens. Enkele rijke families onder leiding van de monnik Tadeco hebben omstreeks het jaar 1175 een kloostergemeenschap achter de nieuwe zeedijk gesticht. Misschien gaven ze ook wel leiding aan het bouwen van de dijk. Deze kloostergemeenschap trad toe tot de orde van de premonstratenzers of norbertijnen onder leiding van de abdijs Steinfeld in de Eifel. Het was het eerste klooster van de provincie; er woonden zowel monniken als nonnen. Het klooster lag direct aan de belangrijkste vaarweg naar de stad Groningen. Een dichtgeslibde vaargeul - Zwintocht of Uilenestermaar - diende vermoedelijk als haven.

Omstreeks 1200 breidde de Lauwerszee zich verder uit. Er ontstond een nieuwe zeearm, het Reitdiep. Meerdere dorpen verdronken; een zuidelijke dijk (Sutherdike of Zuurdijk) moest het water keren. De kloosterlingen maakten onmiddellijk gebruik van de situatie door de Hunze af te dammen bij Schouwerzijl en de kwelders in te polderen. In 1204 werd op een buitendijkse wierde het Nijenklooster gesticht. De monniken verhuisden vermoedelijk daarheen, terwijl de nonnen en een deel van de lekenbroeders (het werkvolk) in het Oldenklooster achterbleven. Tussen beide kloosters bouwde men na 1400 een korenmolen. Hier ontstond het gehucht Molenrij oftewel 'Cloesterburen' (1503). Later gebruikte men deze naam voor het Oldenklooster zelf. Het buurtschap Westerklooster lag op een afzonderlijke wierde. De boerderijen van Kleine Huisjes, Oud-Bokum en Broek lagen aanvankelijk buitendijks.

Oldenklooster en Nijenklooster in de Marne hadden samen zo'n 1000 ha land, een derde deel van het eiland Rottumeroog en meerdere kloosterboerderijen of voorwerken, waaronder Feddemaheerd, De Baat en een boerderij bij Schouwerzijl. Bij dit voorwerk lag tevens de belangrijkste afwateringssluus. De abt was een belangrijk persoon; hij was voorzitter van het waterschap Schouwerzijlvest en gaf leiding aan de rechtspraak in de Marne. Ook de belangrijke toegangsweg via Abelstok - eigenlijk Abtsstok - viel onder zijn toezicht.

De waterbron Het eerste klooster in de Provincie Groningen, gewijd aan Johannes de Evangelist, werd ± 1175 gebouwd op het hoogste punt in het landschap op de kwelderrug, vermoedelijk vlak bij een waterbron of zoetwatervijver - de latere dorpspomp - aan de huidige St.Jansstraat. Een huis voor monialen bevond zich waarschijnlijk naast de kerk, de monnikenverblijven lagen mogelijk aan de overkant van de straat. In de loop der eeuwen werd het terrein geleidelijk opgehoogd en omringd met grachten. De bedrijfsgebouwen lagen daarbuiten. De kloosterkerk diende tevens als parochiekerk voor de omliggende buurtschappen.

Omstreeks de vijftiende eeuw werd het hele kloosterterrein opnieuw ingericht volgens de laatste inzichten. Een onbekende bouwmeester ontwierp een plattegrond in de vorm van een trapezium met de waterbron precies in het midden; een van de diagonalen doorkruiste de klokkentoren. De geometrische vorm was bedoeld als een eerbetoon aan het lijden van Christus. Het hart met de vier hoekpunten symboliseerde diens vijf wonden.

De lager gelegen zuidoostelijke hoek bleef buiten het eigenlijke kloosterterrein. Het werd mogelijk benut voor onfrisse activiteiten als leerlooien. Het oostelijke deel, de huidige 'Cloostertuin' was een varkensweide; de moestuinen van het dorp - de Kampakkers - bevonden zich later langs de westelijke gracht. Op een omgracht perceel in de noordwesthoek, omgeving van de huidige Tacostraat, stond vermoedelijk het abtshuis of de dorpspastorie. De visvijver of Viskenijs - belangrijk in de vastentijd - lag ten noorden van de Hoofdstraat.

In de zestiende eeuw nam de belangstelling voor het kloosterleven snel af. Het was al in 1485 in verval geraakt, de monniken worden voor het laatst genoemd in 1519. De beide kloosters hadden ernstig te lijden onder het oorlogsgeweld van Tachtigjarige oorlog (1568-1648). Omstreeks 1581 vluchtte de voorlaatste abt Nicolaas van Geelmuyden met enkele nonnetjes naar het kloosterrefugium (stadshuis) aan de Turftorenstraat in Groningen. Hij was een ontwikkeld man, maar raakte vanwege zijn vrije seksuele moraal en wereldse levenswijze in opspraak. De kloostergebouwen werden deels verwoest.

Na de overgang tot het protestantisme in 1594 werd het klooster opgeheven. In 1597 waren er nog zeven kloosterlingen, binnen tien jaar werden de resterende bezittingen verkocht. Op de puinhopen van het klooster ontstond een nieuw dorpje. De voormalige kloosterboerderij werd gesplitst in twee afzonderlijke boerenbedrijven, die omstreeks 1640 werden voorzien van grote Friese schuren. In 1729 stonden er binnen de wallen drie boerderijen, negen eenvoudige huizen en de school annex kosterswoning. Honderd jaar later drie boerderijen, 29 huizen, een school en een armenhuis. Een van de kloosterboerderijen was inmiddels afgebroken; de meeste grachten waren gedempt, de wallen geslecht. De singels boden plaats aan nieuwe woningen. Smalle paadjes en meidoornhagen bepaalden het dorpsbeeld. Kloosterburen werd een typisch landarbeidersdorp, waarvan een groot deel van de inwoners de kost verdiende op de omliggende boerderijen.

De voormalige kloosterkerk werd in 1604 bestemd tot dorpskerk. De pastorie was toen al verkocht, zodat eerst de predikant van Wehe en daarna zijn collega van Hornhuizen hier de diensten moesten waarnemen. De kerk werd in 1640 vernieuwd, de toren in 1650. Het kerkgebouw stortte in 1815 in en moest alsnog worden afgebroken.

Slechts een minderheid van de bevolking bleef katholiek, waaronder enkele vooraanstaande boerenfamilies. Zo vierden de katholieken in 1649 in het geheim de mis op de boerderij Nijenklooster. Door toestroom van geloofsgenoten uit andere streken groeide het aantal katholieken geleidelijk. Omstreeks 1727 werd de Jezuïetenstatie van Den Hoorn gesticht. Kloosterburen kreeg tenslotte in 1842 een eigen kerkje, in 1869 vervangen door het huidige gebouw dat werd ontworpen door de bekende architect P.H.J. Cuypers. De hervormden wilden niet achterblijven en bouwden in 1843 een nieuw kerkgebouw op de fundamenten van de oude kloosterkerk.

*Otto Knottnerus,
historisch socioloog*

mensen uit één stuk

wie kent de waarde van deze plek?

Het ervaren van geschiedenis beleefde ik voor het eerst in de tijd dat ik monnik was in een Benedictijns klooster in Vaals. Tien jaar lang tegen de keer van de tijd, tegen de keer van de geschiedenis. Ik leefde volgens regels die in de zesde eeuw na Christus ontwikkeld waren in een wereld die nu bijna vervlogen is.

We kregen als novice en als halfgeprofeste monnik intensief onderricht: naast spiritualiteit, liturgie, exegese, monastieke geschiedenis en filosofie ook praktische zaken als het inoefenen van steeds complexere ceremonies. Hoe te spreken tegen vreemden, tegen gasten, medebroeders, tegen de abt. Hoe te lopen in de gangen, hoe te groeten op de buitenterreinen; hoe te bewegen in de kapel.

In de lessen liturgie leerde ik, dat de ceremonies overgenomen waren van de keizer-cultus van het Romeinse rijk. De kleding, de wierook, de processies, niet te vergeten de vele buigingen met hun specifieke betekenis. De wortels van onze westerse beschaving: de Joodse, de Griekse en de Romeinse oudheid, werden onderzocht in het weefsel van onze tijd. Niet een les in geschiedenis, maar een ervaring van geschiedenis.

Het kloosterverhaal wordt in een wandeling door het dorp nauwelijks zichtbaar. Toch is het de moeite waard om in het sintjan-plan verteld te worden, want het is de eigenheid van Kloosterburen. Het kan het onderscheidend maken ten opzichte van de dorpen in de omgeving en onderscheidend voor vergelijkbare projecten in de zorg. Is de monastieke geschiedenis, de architectuur, de bloei en het verval van de kloostergemeenschappen toe te passen op de toekomstige 12/18 bewoners van dit project?

Klooster betekent in het latijn 'claustrum' letterlijk vertaald: 'gesloten'. Maar is dat afgeslotene de essentie van het kloosterleven? In het woord monnik, in het Grieks 'monachus' ligt eigenlijk meer de essentie van het kloosterleven. Monachus was oorspronkelijk de benaming voor een lap stof uit één stuk, een kostbaarheid in de oudheid. Op de markt werd gevraagd: is die lap monachus, uit één stuk? als waarmerk voor kwaliteit.

Na de inburgering van het Christendom in de eerste eeuwen van onze jaartelling was de verslapping van het eerste vuur aanleiding voor sommigen om zich terug te trekken uit de maatschappij en de wildernis in te trekken. Dat betekende in die tijd net buiten de bewoonde wereld, waar verder geen bescherming was tegen weersomstandigheden, wilde dieren en struikrovers. Deze mannen leefden van eenvoudig werk als manden of matten vlechten.

Terwijl handwerk in die tijd een schande was voor de hogere standen waar ze bijna zonder uitzondering toe behoorden. Ze leefden alleen voor God, niet innerlijk verdeeld door het vele in de wereld. Door één te worden konden zij zich openen voor de wereld. Daarom kregen ze de eretitel 'monachus', mens uit één stuk.

Kloosters ontstonden pas later toen er steeds meer mannen en vrouwen op die manier wilden leven. Er ontstonden gemeenschappen buiten de steden die al gauw een grote omvang kregen. De wildernis en de eenzaamheid werden beleefd in het alleen zijn in de moniksel; de beproevingen in de dynamiek van het gemeenschapsleven. De mannen en vrouwen waren monachus, maar de gebouwen ook: sober en functioneel, gericht op afscheiding van de wereld; een teken in het landschap voor de omwonenden, reizigers en gasten. De functionaliteit was zichtbaar in de architectuur: een christocentrische ordening van losse gebouwen rondom verschillende binnenhoven. De ommuring, 'het claustrum', zorgde voor het verband en de afscheiding.

De term 'claustrum' gebruiken we om aan te geven dat de nieuwe gemeenschap een eigen veilige beslotenheid nodig heeft. De term 'monachus' interpreteren we als mogelijkheid om je vanuit de beslotenheid te openen naar de omgeving.

Hans Christiaan Klasema, beeldend kunstenaar

de zorg

hoe gaat het huis de toekomst in?

Mensen met een ontwikkelingsbeperking hebben één grote voorsprong op mensen die zich vrij kunnen ontwikkelen. Zij zijn helemaal zichzelf. Zij zijn monacus en verassen ons altijd weer met hun echtheid. In het sintjan-plan krijgen zij de ruimte om zichzelf te zijn en zich te ontwikkelen. In hoeverre is een kloostergemeenschap te vergelijken met de gemeenschap die wij hier voor ogen hebben? De bewoners worden zeker geen kloosterlingen. Het zijn mensen van nu maar wat overeenkomt is dat ze behoefte aan een vast ritme hebben, vaste regels en dagelijkse rituelen. Een dagorde, een weekorde die zich voegt in de maanden en in het jaar. Feesten door het jaar heen die de eentonigheid doorbreken.

De dag kan bijvoorbeeld met een lied geopend worden in een gemeenschappelijke zaal. Zoals in de kloosters wordt de meeste tijd gemeenschappelijk doorgebracht. Maar een eigen plek is ook belangrijk.

Er moet zorg zijn, veiligheid; ook vrije tijd moet bij sommigen begeleid worden om vereenzaming tegen te gaan. Onderlinge steun en gelijkwaardigheid in de verdeling van alle middelen.

Het werk is net zoals in een klooster van groot belang. Het moet duidelijk zijn, eenduidig, monacus: tarwe zie je op het land, tarwe wordt meel, meel wordt brood, brood is eten, eten deel je met elkaar. De werkplaatsen moeten op maat gesneden voor het werk en de bewoners. Niet te open, niet te gesloten; flexibel in te richten voor een nieuwe tijd, voor nieuwe bewoners. Dit zijn allemaal zaken die zich naar binnen richten. Naar buiten toe is de gemeenschap een teken door de openheid naar gasten, de openbaarheid van een opvoering, het soort producten dat wordt aangeboden in een winkel, de inrichting van het omliggende groen.

Zoals toen maar dan anders

In elk mensenleven is zorg voor anderen een doorlopende aanwezigheid. Vele soorten zorg in verschillende levensfasen: voor kinderen, (groot-)ouders, levenspartner of vrienden; we vinden het blijkbaar zinvol en vanzelfsprekend. Voor het kind of de volwassene met een ontwikkelingsstoornis is dat niet altijd zo vanzelfsprekend geweest.

In de Middeleeuwen was de samenleving nog niet verstedelijkt. Men leefde in dorpen, binnen een duidelijke sociale structuur. Vaak was het leven zwaar. Levenskansen voor jong geborenen waren beperkt en vele stierven tijdens de geboorte of in de eerste levensjaren. Voor het overleven diende men in het bezit van een sterke en vitale constitutie te zijn. Het is aannemelijk dat vele kinderen behept met een ontwikkelingsbeperking in deze omstandigheden het moeilijk moeten hebben gehad. Iemand die met zijn beperking het kraambed overleefde kan in de besloten dorpsgemeenschap liefdevol zijn opgenomen, maar de zorg zal zich door de omstandigheden tot het minimale hebben beperkt.

Toen in de late Middeleeuwen de verstedelijking toenam en na 1750 de industrialisatie tot een bevolkingstrek naar de steden leidde, werd de zorg voor mens met een beperking een onoverkomelijk probleem. De samenhang ontbrak van de dorpsgemeenschap, de enorme armoede, de kleine en ongezonde huisvesting en lange slopende werkdagen in de fabrieken maakten een menswaardige zorgverlening onmogelijk.

Maar ook in de steden leefde het verantwoordelijkheidsgevoel dat voor deze mensen moest worden gezorgd. Als het dan niet thuis kon, dan toch collectief in tehuizen die door de kerken en later ook door stadsbesturen werden opgericht. Het betrof in deze tijd uitsluitend het verzorgen en onderhouden van deze mensen. Net als in voorgaande perioden ontbrak het nog aan vragen of deze mensen gestimuleerd zouden kunnen worden een persoonlijke ontwikkeling en scholing te gaan. Omdat deze mensen geen bijdrage aan de werkprocessen leverden en de collectieve opvang veel ruimte vergde was het een logische stap deze instellingen buiten, in de gezonde bossen te bouwen. Hierdoor werden mensen met een ontwikkelingsbeperking buiten de samenleving geplaatst. Zij waren geen vanzelfsprekend beeld meer in de samenleving.

Eind 19e eeuw, begin 20e eeuw ontwikkelden zich nieuwe wetenschappen zoals de psychiatrie, psychologie en orthopedagogie. Het wereldbeeld van de door Staat en Kerk geredigeerde maakbare samenleving kwam niet meer overeen met de werkelijkheid van wat in de mens en in de wereld gebeurde. Blijkbaar waren er in de mens andere krachten werkzaam, die men wilde leren kennen. Freud, en later vele anderen, noemde die krachten de psyche. Door de toenemende kennis van dit element van elk menselijk wezen, ontwikkelde zich in de jaren twintig van de vorige eeuw de eerste instellingen die antwoorden zochten op de vraag op welke wijze kinderen en mensen met een ontwikkelingsbeperking, net als ieder ander gestimuleerd konden worden door scholing en ontwikkeling van talenten.

Pas in de loop van de 20e eeuw werd de zorg voor kinderen en mensen met beperkingen door de overheid als een collectieve verantwoordelijkheid van de hele samenleving gezien en vanaf toen ook van boven af gefinancierd. Ondanks deze ontwikkeling worden tot op heden mensen met een ontwikkelingsbeperking nog steeds in termen van ziektebeelden beschreven en daarmee als patiënt gezien. Voor velen echter geldt dat zij meer gebaat zouden zijn gezien te worden als 'anders'. Binnen de gezondheidszorg werd deze opvatting voor het eerst manifest in 1972. Onder leiding van de psycholoog Carl Muller werd een tehuis voor zwakzinnigen in Den Dolder door zijn bewoners en medewerkers bezet. De directie wilde een eind maken aan "Het samenleven van patiënten en groepsleiding". Deze affaire had grote invloed op de zienswijze van zorginstellingen en overheid op hoe de gezondheidszorg ingericht moest worden.

De samenleving maakt opnieuw kennis met mensen "die anders zijn". Veel meer van deze kinderen groeien thuis op, zijn op TV te zien, gaan op tournee zoals de leden van de Jostiband, wonen in een wijk Gezinsvervangend Tehuis, spelen in series, doen aan kunst, exposeren in galleries, werken in goedlopende restaurants, enz. Het resultaat is dat woonvormen kleinschaliger zijn geworden en er meer vormen mogelijk zijn; meer individuele dagbesteding, scholing en differentiatie in de financiering mogelijk is. Mensen met een beperking kunnen misschien niet in alle opzichten volwaardig worden genoemd maar zijn zeker gelijkwaardig aan alle andere mensen. Dit uitgangspunt maakt het voor hun begeleiders noodzakelijk op een speciale manier met hen te werken. Onbevooroordeeld Voor WaarNemen, vanuit een vragende houding, gefundeerd op de ontwikkelingsfasen van kind, jeugdigen en volwassenen.

Een kind doorloopt tijdens de verschillende groeifasen een fysieke ontwikkeling, een psychosociale ontwikkeling en een ontwikkeling van het denken. Zo ontplooit het zich van baby, kleuter, kind, puber en adolescent tot een volwassene die in staat zal zijn zich van zijn ouders los te maken en op eigen wijze levensdoelen te vinden.

Een kind met ontwikkelingsbeperkingen heeft deze stappen op weg naar volwassenheid en eigen levensdoelen evenzeer nodig. Maar is daar niet toe in staat doordat één of meerdere van de hiervoor genoemde ontwikkelingsfasen niet ten volle konden worden doorlopen. Anderen zullen het terzijde moeten staan. Dat valt niet mee. Een jongeman van twintig met een beperkt ontwikkelt denken en een sociaal-emotionele ontwikkeling van vijf jaar met een lichaam van twintig; Hoe blijft hij in de omgang en gesprek die mens van twintig? Maar ook bij hem liggen de nog niet zichtbaar geworden levensdoelen 'te wachten om gewekt te worden'. Dit vraagt van hen die zorg verlenen een respectvolle en bescheiden houding; een open grondhouding van waaruit een continue vraag leeft 'Wat wil jij nu?' of 'Wat wil jij vandaag?' of 'Wat wil jij met je leven?' Elk mens heeft het in zich daarop een antwoord te geven.

Nu wordt op het oudste deel van Kloosterburen een woon-werkvoorziening voor mensen met een ontwikkelingsbeperking gerealiseerd. De bewoners van dit initiatief moeten in de dorpsgemeenschap kunnen integreren. Dit initiatief moet van betekenis worden voor alle bewoners, de middenstand en de bedrijven van Kloosterburen, opdat deze mensen met een beperking zich vanuit hun vragende houding opgenomen zullen voelen in de dorpsgemeenschap.

Zoals toen, maar dan anders.

Robert van Westendorp, heilpedagoog, beeldend kunstenaar

An aerial photograph of a city grid, likely New York City, with a semi-transparent grid of architectural plans overlaid on top. The plans show various building footprints and street layouts. The text is centered on the left side of the image.

II schetsen en plannen

een nieuwe bron

de kloostertuin opnieuw

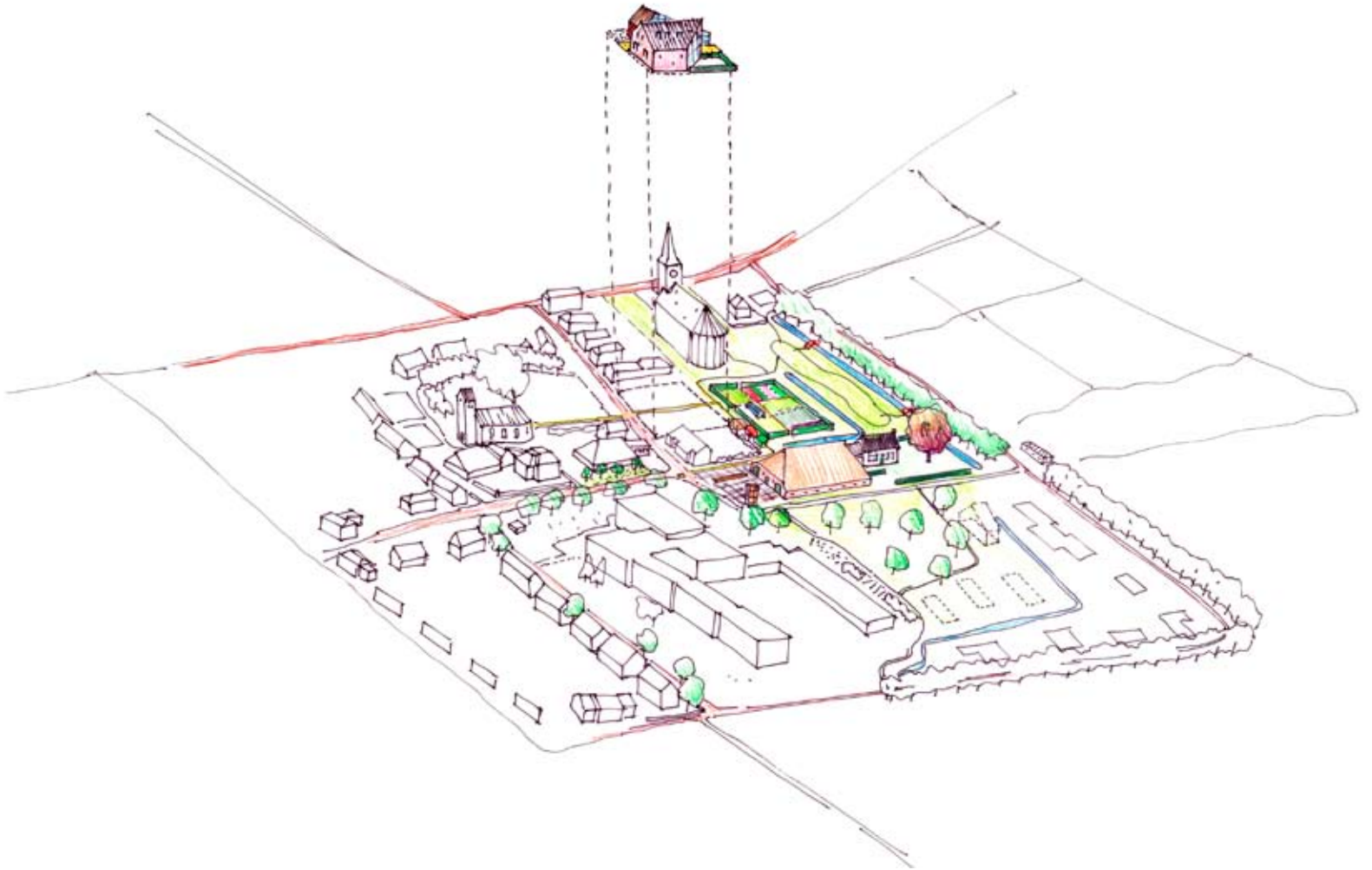
het carré

het landschap

de kloosterschuur

het poortgebouw

de geschiedenis

Perspectief dorp

een nieuwe bron

Middenin Kloosterburen wordt een woonwerkplaats voor 18 mensen gebouwd. Het sintjan-plan brengt nieuw leven naar het dorp. De monumentale boerderij Oldenklooster wordt ingezet als werkplaats, een nieuw woonhof, 'het Poortgebouw', verbindt het dorp en de kloostertuin. De komst van de woonwerkplaats vormt de opmaat voor een serie schetsvoorstellen voor de toekomstige ruimte van het dorp én het omliggende landschap. Verschillende ontwerpideeën maken de historie van het oude dorp beter zichtbaar.

Jeroen Bosch, Haiko Meijer en Enno Zuidema

sintjan

woonhof

werkschuur

kloostertuin

carré

wonen aan het veld

beklinkerd erf

gereconstrueerde omwalling

kunstwerk in het hart

herinrichting omgeving kerken

landschap

dierenweides en akkers in de rand

ommetjes

woonhof

achtererf

kloostertuin

werkschuur

terras theschenkerij

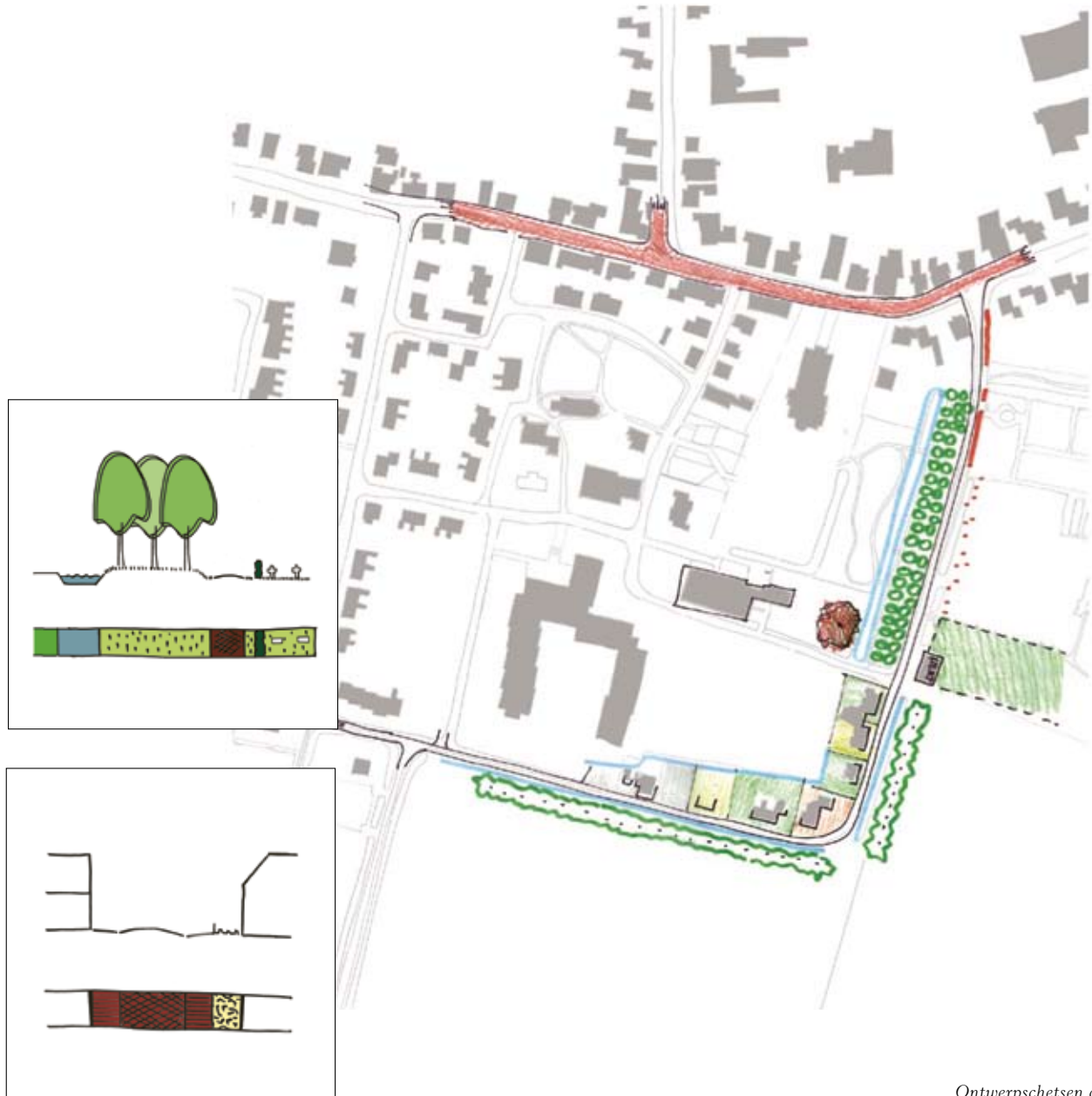
voortuin Oldenklooster

Kloostertuin: omzoomd met een haag met daarbinnen vakken en bedden.

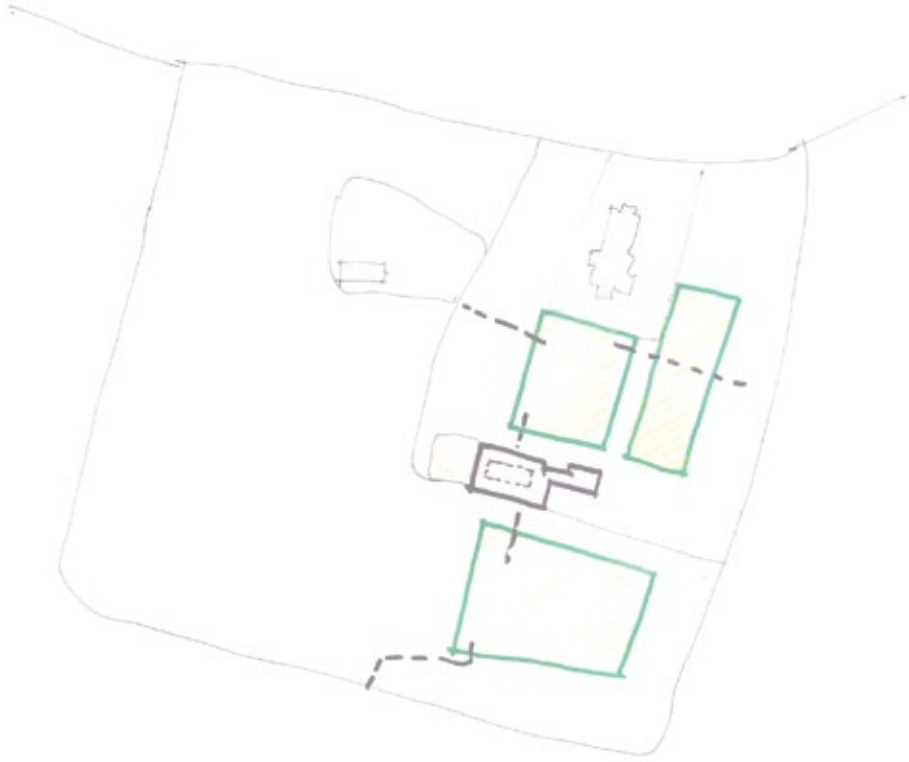
de kloostertuin opnieuw

De huidige 'Cloostertuin' wordt met een stevige haag omheind tot een sobere arbeidsextensieve kloostertuin, met een grote kas op een betegeld plateau en bedden voor groentes, kruiden en bloemen. De tuin biedt beslotenheid, werk én eten aan de toekomstige bewoners. De ingang van de tuin bevindt zich aan de zijde van de dorpskern, in de St. Jansstraat. Enkele nieuwe paden buiten de kloostertuin brengen leven naar de plek. De enkele decennia terug aangelegde bollentuin biedt aan de oostzijde ruimte aan bloemen of anders een meer grootschalige teelt, maar, gezien de historie is dit ook de aangewezen plek om weer varkens te houden. Twee nieuwe wandelbruggetjes over de oude gracht verbinden de kloostertuin met de oostelijke Kloostersingel, de begraafplaats en de wandeling buiten het carré. De ruimte voor het monumentale voorhuis van de boerderij Oldenklooster wordt weer pronktuin. De bestaande grachten worden verlengd en zullen het huis in de kloostertuin spiegelen en afscheiden van bewoners en bezoekers.

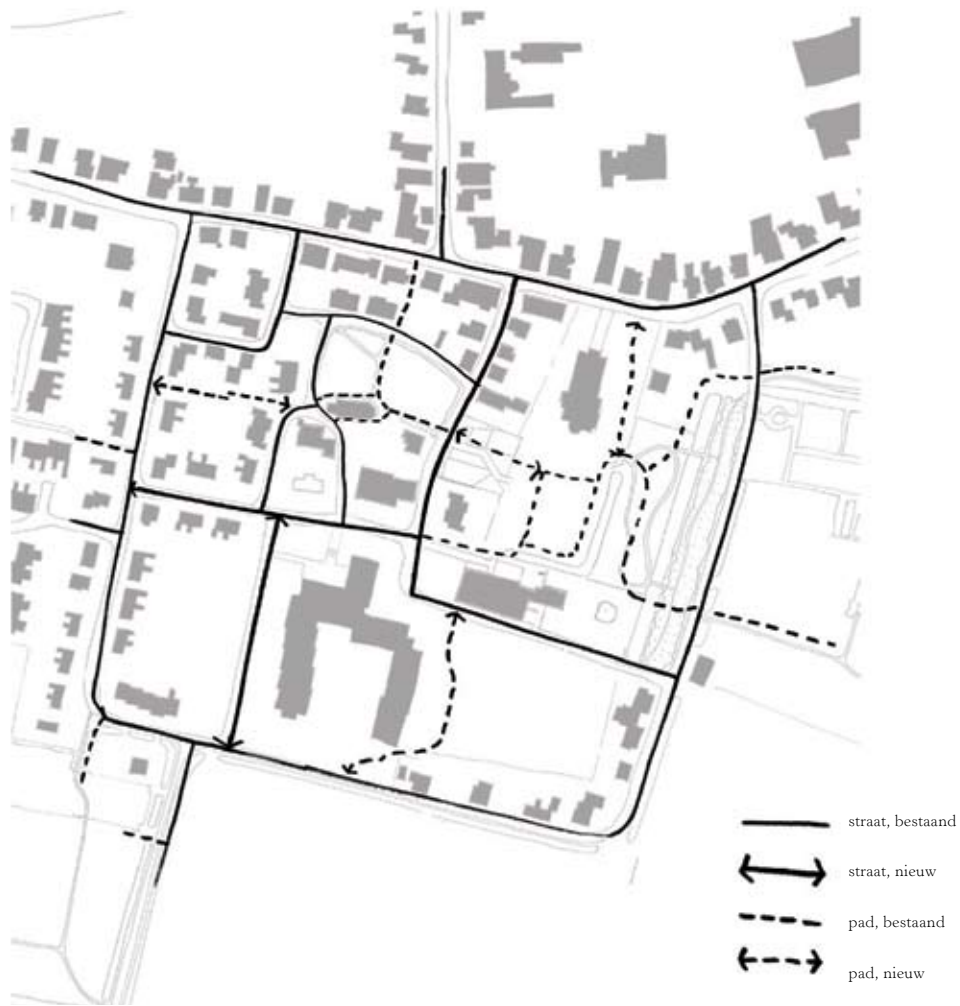
De ruimten van het dorp

het carré

Een sobere én zorgvuldige herinrichting van de openbare ruimte maken het oude kloostercarré beter zichtbaar. De aanpak van de buitenruimte omvat drie van de vier zijden van het carré en alle straten en paden erbinnen. De huidige inrichting die iedere soort gebruiker - met behulp van rijwegen, trottoirs én parkeervakken - een eigen plaats biedt, wordt omgezet in een bestrating van één materiaal. Uiteenlopende formaten gebakken klinkers in verschillende bestratingsverbanden geven de rijbanen en trottoirs vorm. Het parkeren kan in een klein dorp op straat.

Binnen het carré kan de komst van de woonwerkplaats tot initiatieven voor nieuwbouw leiden. Kloosterburen is daar aan toe. De appartementen ten westen van 't Olde Heem zijn verouderd. Het idee is om langs een nieuwe woonstraat tussen de Prof. Poststraat en de zuidelijke Kloostersingel een reeks woningen te bouwen die de plaats van de twee huidige appartementenblokjes inneemt. Aan de Prof. Poststraat kan het streekje rond de protestantse kerk met een vrijstaande woning worden gecomplementeerd. Door een deel van deze straat naar het zuiden op te schuiven komt de boerderij Oldenklooster meer in het zicht te liggen.

Uitbreiding wegen en padennetwerk

Zichtlijnen in-, en uit het dorp

het landschap

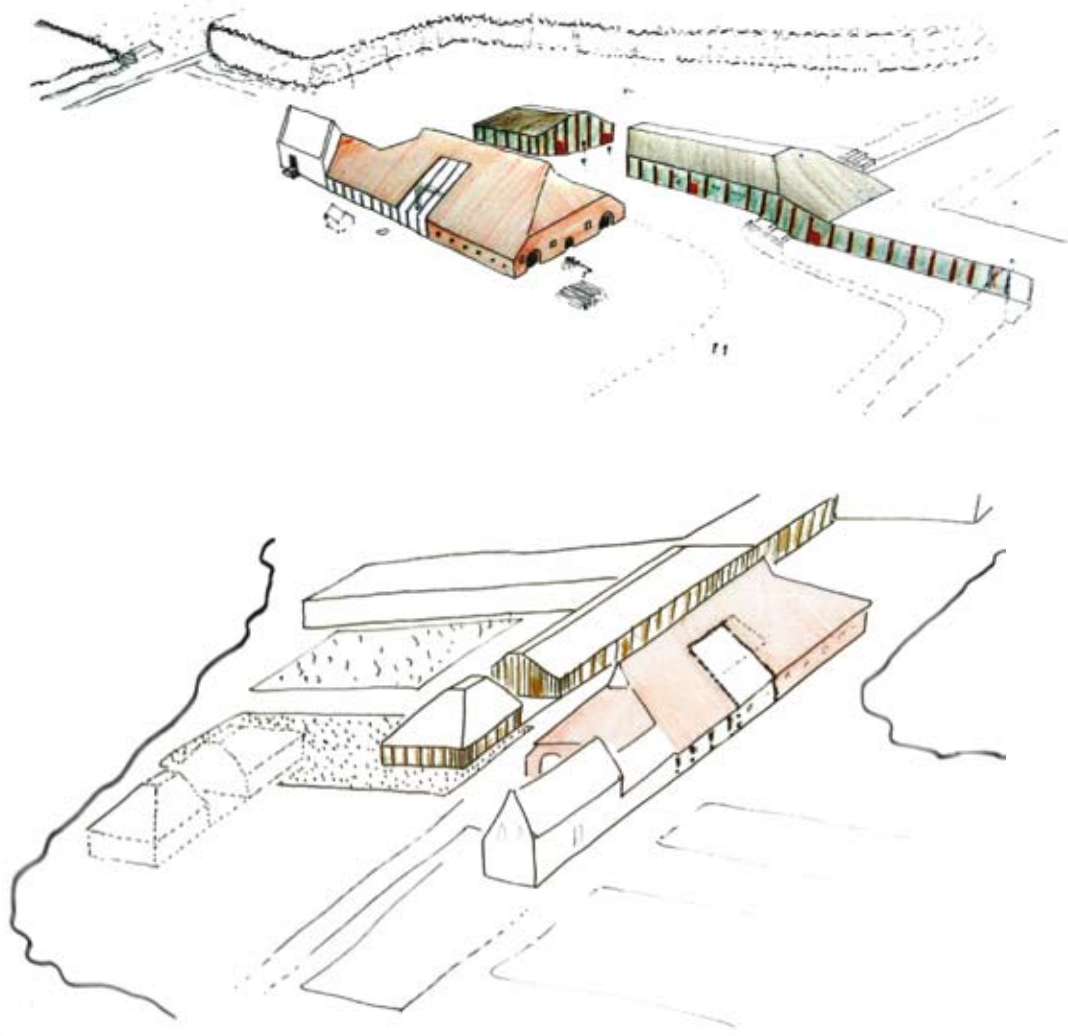
Ook het landschap rondom Kloosterburen wordt in de voorstellen betrokken. Het idee is om de dichte bosschages die in het kader van de ruilverkaveling geplant zijn - die hoegenaamd niet beheerd worden - grotendeels te verwijderen. De vrijkomende ruimte kan worden ingezet voor het houden van dieren alsook voor de verbouw van biologische groenten, klein fruit en granen.

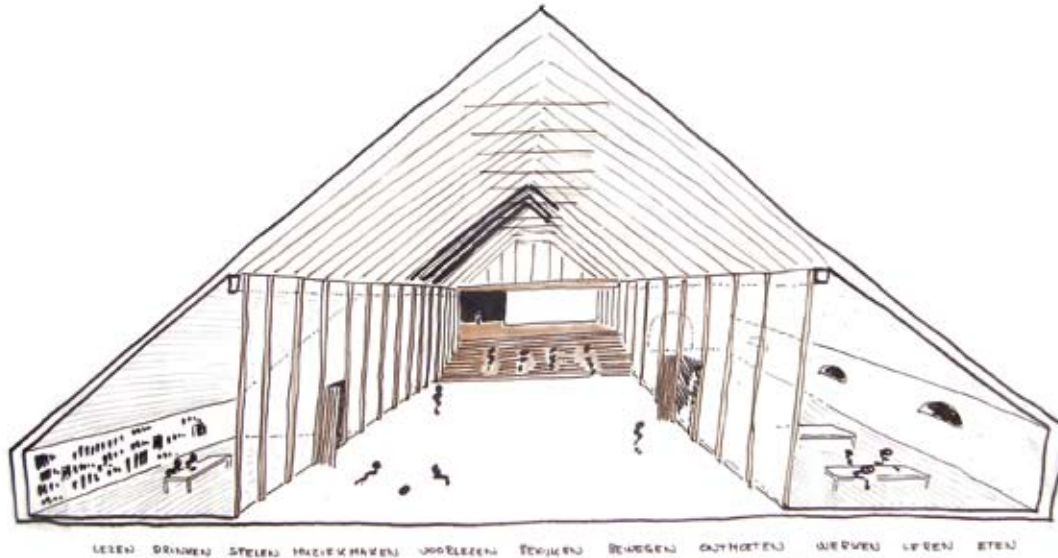
Van de eveneens ten tijde van de ruilverkaveling opgeheven paden door de landerijen worden er enkele in ere hersteld. Hiermee wordt bijvoorbeeld een ommetje langs de haven van Molenrij weer mogelijk. Met het slechten van een deel van het geboomte en de uitbreiding van de wandeling ontstaan rond Kloosterburen nieuwe vergezichten. In de eerste plaats van binnen naar buiten over de uitgestrekte akkers met uiteenlopende gewassen met daarboven het hemelgewelf. Andersom zal het dakenspel tevoorschijn komen dat decennialang achter het geboomte is schuilgegaan.

de kloosterschuur

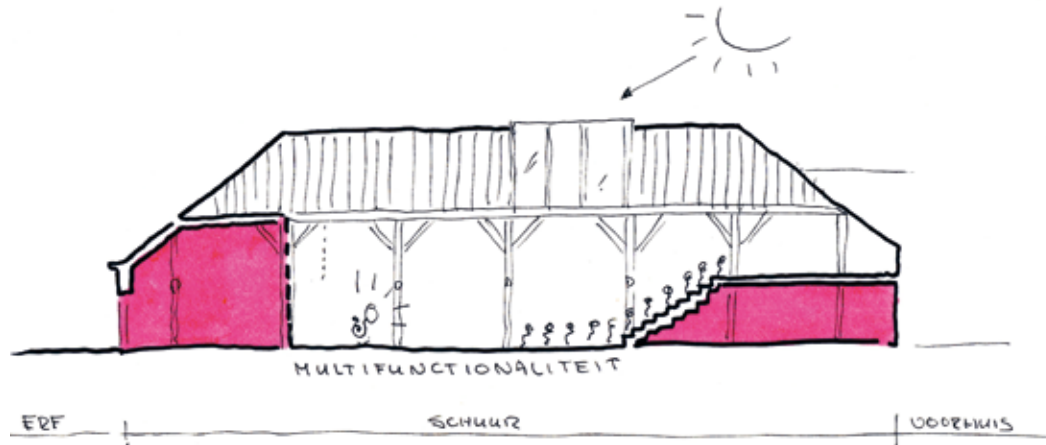
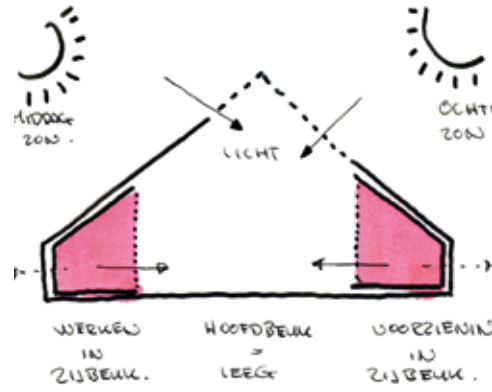
Oldenklooster wordt het centrum van de woonwerkplaats. De omgeving van de oude kloosterschuur zal in de toekomst gaan werken als ‘de werkplaats van Kloosterburen’. Vanuit deze plek zullen de bewoners zich kunnen openen vanuit hun beslotenheid. Vanuit het ‘claustrum’ kunnen zij ‘monachus’ zijn. De middenbeuk van de monumentale schuur wordt leeg gelaten zodat er een overdekt plein ontstaat. Rond dit lege midden zijn alle werkvoorzieningen georiënteerd. Functies als een bibliotheek, papiermakerij, bakkerij, keuken, kantine, theeschenkerij vinden in de zijbeuken hun plek. Deze indeling zorgt ervoor dat de oude constructie zichtbaar blijft.

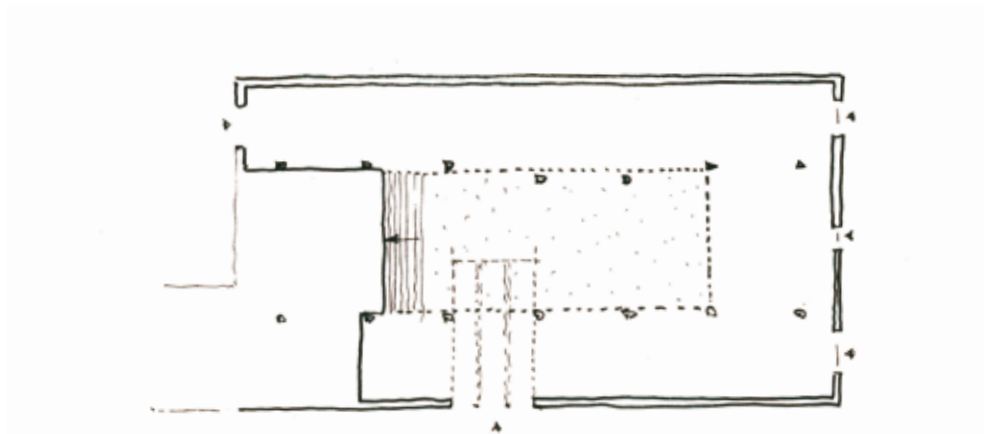
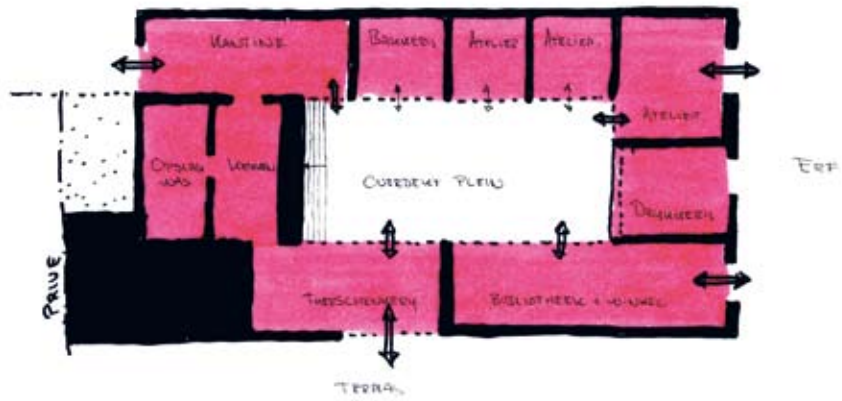
De keuken zal een belangrijke positie innemen naast de theeschenkerij die door een grote raamconstructie zowel is georiënteerd op het interieur als op de kloostertuin. Ook voor het gebruik van de ruimte en het licht heeft dit een gunstig effect. De definitie van schuur: ‘een functionele ruimte met karakter die uitdaagt tot ander gebruik’ zal

Verbeelding schuur als werkvoorziening

Schets van de verdeling van functies in de schuur

hier in de toekomst van toepassing zijn. In het lege midden van de schuur kan een dorpsfeest plaats vinden, een toneelstuk opgevoerd worden, of een markt gehouden worden. Aan dit overdekte plein is een trap gesitueerd die toegang biedt tot een hoger gelegen deel in de schuur. De trap kan een podium zijn maar ook een tribune.

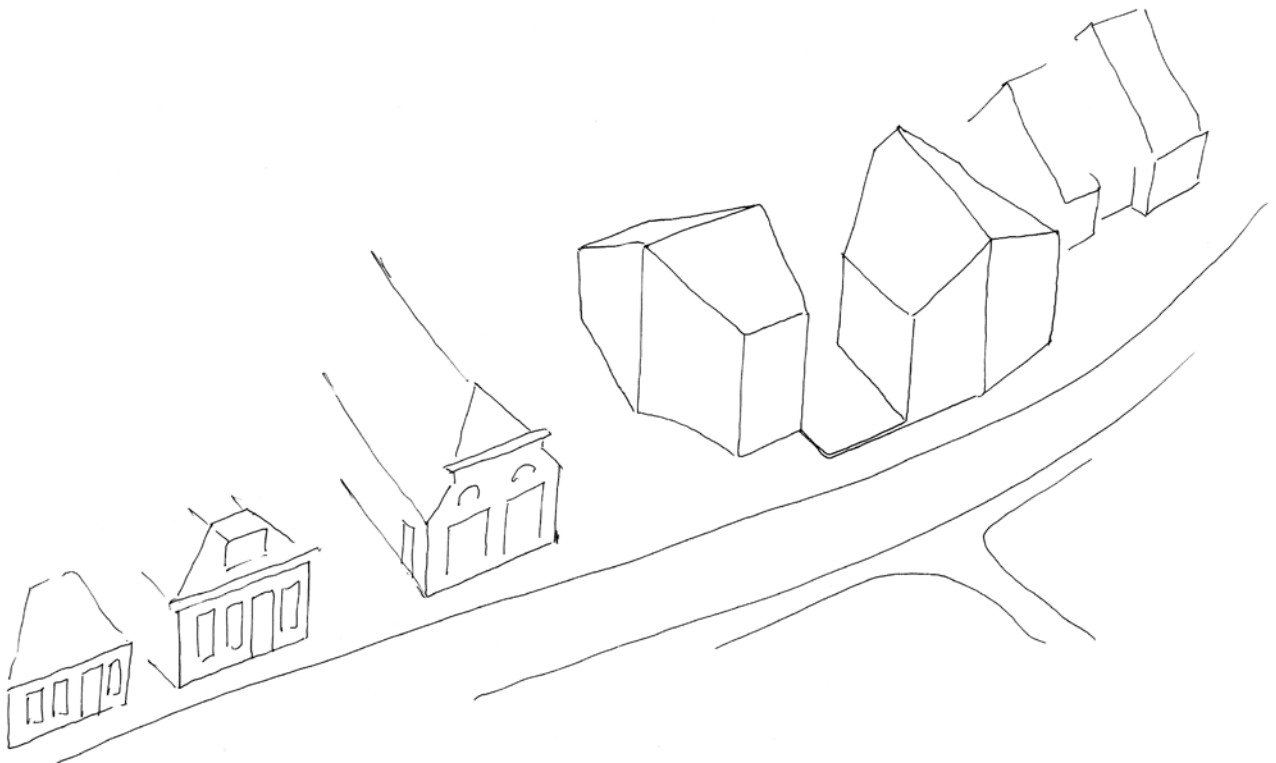
Het achtererf vormt het entreeplein tot het gebouw. Het vlak, dat in voor Groninger erven kenmerkende betonplaten wordt gelegd, krijgt een werksfeer. Banen gebakken materiaal geven de ruimte tegelijkertijd een meer huiselijk karakter. Enkele grote bomen op de rand buitenom verschaffen de plek enige beschutting.

Vanuit de schuur is de St. Jansstraat bereikbaar via het terras van de theeschenkerij, dat uitziet op de kloostertuin met de katholieke kerk van Cuypers en het nieuw te bouwen huis voor de bewoners.

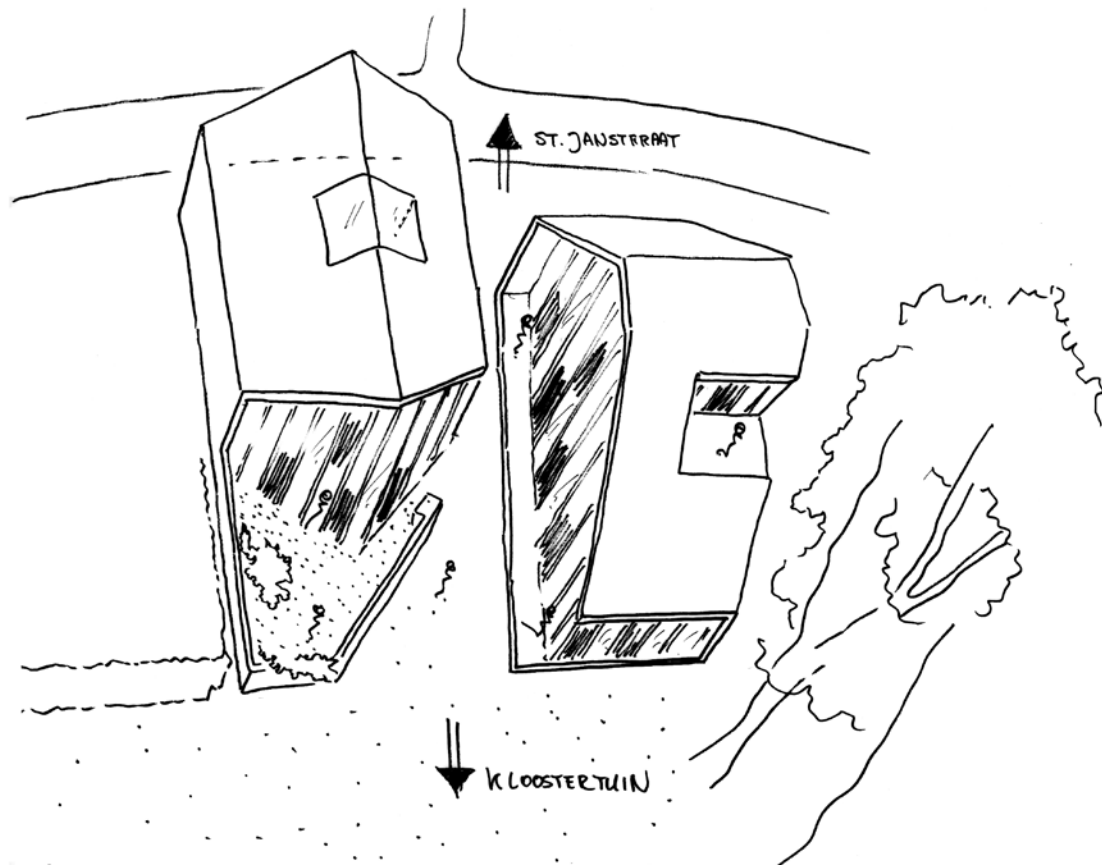
‘het Poortgebouw’

In het atelier is onderzoek gedaan naar de plaats van de woonhof. Dit leidde tot twee opties, een optie naast de boerderij aan het St.Janspad, de tweede in de St.Jansstraat. De tweede optie heeft de voorkeur vanwege de centrale ligging in het dorp en de verbinding die ontstaat tussen de Kloostertuin en de kerk.

De woonhof komt midden in het dorp aan de St.Jansstraat. Door hier enkele woningen te verwijderen ontstaat ruimte tussen de straat en de kloostertuin. De wooneenheden worden als een semi-openbaar hofje beschouwd. Met de ingreep komt de kloostertuin uit zijn huidige isolement: in het verlengde van het pad vanaf de protestante kerk loopt een route tussen de huizen door naar de tuin. Het woonhofje kent twee blokken met woningen: aan de noordzijde bevinden zich zelfstandige wooneenheden onder een dak, in het zuiden komt het groepshuis. De voordeuren van beide blokken grenzen aan het hofje. De individuele woningen hebben kleine op het zuiden georiënteerde buitenruimtes, het groepshuis krijgt een tuin op het oosten.

Schets woonhof aan de St.Jansstraat

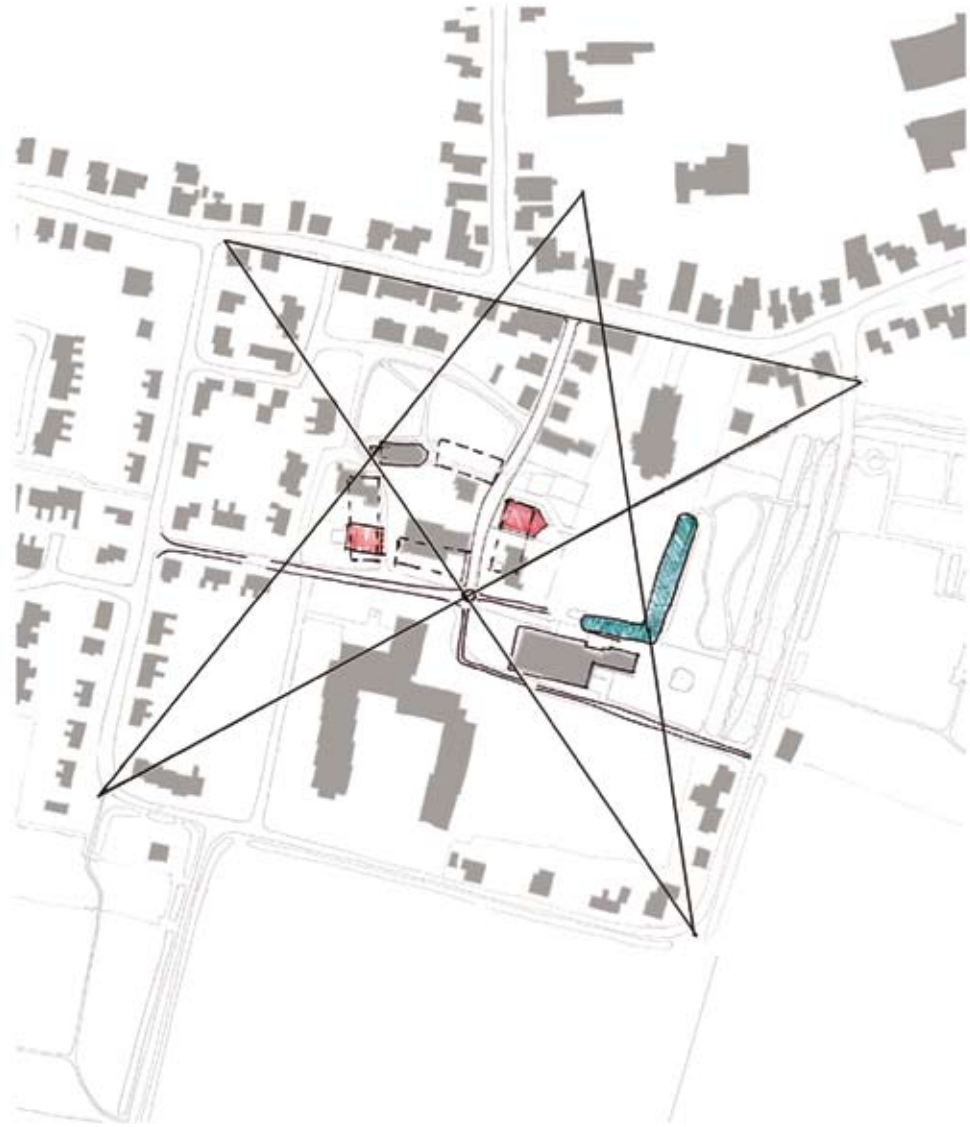

Nieuwbouw mogelijkheden

de geschiedenis

Het oude kloostercomplex bestond uit een kern met daaromheen een zwerm uiteenlopende gebouwen. Buitenom lag het carré bestaande uit een gracht en omwalling waarachter de velden zich uitstrekten. In de ontwerpvoorstellen ligt het Poortgebouw, ter plaatse van de voormalige kosterij en de kloostertuin op de plek van de voormalige varkensweide. Een open te graven stuk binnengracht ten noorden van de kloosterboerderij maakt het oude kosterijterrein beter zichtbaar. Met de komst van de werkplaats wordt de oude kloosterboerderij weer nieuw leven ingeblazen. Het prachtige oude voorhuis kan zich gaan spiegelen in de gracht. Op de hoek van het achtererf van de boerderij vraagt de plek van de oude waterput om een kunsttoepassing die het midden van het carré markeert. *De nieuwe bron*, het hart van het sintjan-plan.

Het streekje rond de kerk staat op de oude kern van het klooster. De nieuwe vrijstaande woning markeert de zuidwesthoek van het oude klooster. Ook de entourages van beide kerken zouden aangepakt kunnen worden. Bij de protestantse kerk mag de muur aan de noordzijde en westzijde rond het voormalige kerkhof worden gecontinueerd. Door het toegangspad aan de Hoofdstraat te versmallen verbetert de ruimte voor de katholieke Kerk.

Geschiedenis als inspiratie

Het verwijderen van diverse bosschages en de aanleg van enkele nieuwe paden vanuit de dorpskern naar het carré dragen bij aan het ervaren van de ‘schillen’ van Kloosterburen: de protestantse kerk op het hoogste punt in het midden, het web van straatjes en huizen over de naar buiten toe aflopende wierde met daartussendoor de tuinen en veldjes, buitenom het carré en daar weer buiten het boerenland. De nieuwe paden zijn het pad door het hofje naar de kloostertuin, de straat langs ‘t Olde Heem naar de Kloostersingel en het pad tussen het nieuwe woonveld en ‘t Olde Heem. Deze laatste route valt samen met de in de reconstructie van Kloosterburen gevonden zuidelijke toegang tot het dorp.

Door de strook grond aan de oostzijde langs de nog resterende watersingel iets op te hogen en deze te beplanten met rijen bomen wordt op een plek de oude omwalling tot leven gewekt. Vanaf het punt waar de St. Jansstraat op de Kloostersingel uitkomt begeleidt een rij lindes het carré tot aan ‘t Olde Heem. Het in de Prof. Poststraat bovenop de wierde gelegen balkon biedt vrij uitzicht over de akkers.

De voorgestelde herinrichting van de straten en paden maakt het carré beter zichtbaar. Op oude kaarten is te zien dat de aan de westzijde van het carré gelegen Kloostersingel geen weg was. Met de handhaving van de huidige inrichting van deze woonstraat wordt de historie recht gedaan.

Jeroen Bosch, Veenbos en Bosch landschapsarchitecten

Haiko Meijer, Onix architecten

Enno Zuidema, Enno Zuidema Stedebouw

III tenslotte

zo is het altijd gegaan
een plek voor velen

zo is het altijd gegaan

Cultuurhistorie is belangrijk voor het ontketenen van levende cultuur. Een onbevangen kijk op het verleden kan vastgeroeste denkbeelden doorbreken. Van de geschiedenis kunnen we leren hoe bijna alles dat wij als ‘van hier’ ervaren ooit van elders gekomen is. De mens, de landbouw en het christendom uit het Midden-Oosten; de bouwstijl van romaanse kloosters en kerken uit Italië; de aardappel en de landbouw-mechanisatie uit het Verre Westen. Daarvan leren we ook dat we voor onze vitaliteit steeds opnieuw mensen, dingen en ideeën van buiten nodig hebben en dat die altijd weer een vruchtbare kruisbestuiving aangaan met wat er al was.

We leren van de geschiedenis hoe bijna alles wat wij koesteren als oud en eerbiedwaardig, zijn reis door de tijd begonnen is als iets dat nog nooit vertoond was en dat getuigde van durf en trots om wat nu eindelijk mogelijk was. Onze monumenten vormen samen een staalkaart van vaak brutale eigentijdsheid van vroeger. Ons landschap is alleen te begrijpen als een stapeling van functionele en esthetische innovaties. Dat leert ons ook dat cultuur sterft waar cultuurhistorie wordt beschouwd als iets dat gisteren klaar was.

In de schetsontwerpen voor het sintjan-plan is dit gedaan door de stedenbouwkundige structuur, de landschappelijke inrichting en de positie en hoofdvormen van gebouwen eenduidig, monacus, te maken in verhouding tot de bestaande structuren en elementen die die eenduidigheid juist uitdagen en relativiseren. Op een onnadrukkelijke, intuïtieve, impliciete manier wordt bereikt dat ook de bewoners van de woon- werkvoorziening zich goed zullen kunnen oriënteren en thuisvoelen. Zij hebben immers eerst en vooral baat bij een houvast biedende orde en regelmaat (het claustrum).

Pas waar die veiligheid sterk voelbaar is zullen sommigen van hen plezier kunnen beleven aan de raadsels en rafels die levende cultuur levend houden.

De associatie met het vroegere kloosterleven dringt zich hier gemakkelijk op. Maar het kloosterverhaal is inspiratie, geen keurslijf. Zo blijven altijd weer nieuwe interpretaties mogelijk, zo kan nieuwe cultuurhistorie zich altijd weer aan de oude spiegelen. Aantrekkelijk voor bewoning en toerisme: als je hier één keer geweest bent ben je nog niet uitgelezen, er is altijd nog wel wat nieuws te ontdekken.

De nieuwe bewoners van sintjan zullen de levende cultuur van Kloosterburen verrijken met hun bedrijvigheid en vertier, met wat de mensen om hen heen doen en met nieuwe sporen en verhalen, nieuwe cultuurhistorische lagen. Die levende cultuur zal wortelen in de geschiedenis én ermee breken. Zo is het altijd gegaan, zo hoort het te gaan.

Rik Hergreen, ruimtelijk adviseur

een plek voor velen

Hoe komt een inwonster uit Kloosterburen tot het plan, zoals het er nu ligt? Waarom niet een gewoon woongebouw en ergens anders faciliteiten voor werk. Waarom het gelaagde voorstel dat er nu ligt? Het antwoord ligt besloten in de houding die ik heb ontwikkeld in mijn werk als beeldend kunstenaar.

In mijn werk genereert de plek het beeld. Voor mijn beelden probeer ik een plek te lezen. Het beeld als het ware op de plek te vinden. Het beeld moet een vanzelfsprekende aanwezigheid hebben. Er als het ware al klaar liggen om te worden gemaakt. Als ik dacht aan een toekomstige plek voor onze kinderen deed ik dat in feite op dezelfde manier als in mijn beeldend werk, maar nu kijkend met de intentie van een moeder.

Waar kunnen zij vanzelfsprekend aanwezig zijn? Welke omgeving hebben zij nodig? Welk werk kunnen ze doen om zelfstandig de toekomst in te gaan om zich te ontwikkelen. Waar is ruimte, waar is leefbaarheid zodanig dat het kwaliteit heeft? We zijn allen op ieder moment deel van een vertelling. Iedere vertelling kent personages, plaats en tijd. Het landschap, het dorp, het huis waarin wij wonen en dat ons omgeeft, deze plaats, onthulde de vanzelfsprekendheid waarnaar ik altijd zoek in mijn werk. Vanuit onze omhulling wil ik een plek maken voor velen. *Anne Hilderink*

Op de foto's staan afgebeeld:

Janneke Derks, Bas Poley, Elisabeth Pietersen, Piet Schikan, Johan Land

Dit onderzoek is tot stand gekomen dank zij financiële ondersteuning van:
Stimuleringsfonds voor Architectuur, regeling projectsubsidies Belvedere,
provincie Groningen, gemeente De Marne, NSGK (Ned. St. voor het gehandicapte kind)

en met inzet van velen, wij noemen:

Ypke Gietema,

Wijbrand Havik Libau,

Beno Schouten nvGroningerMonumentenfonds,

gemeente De Marne,

Philadelphia /'t Olde Heem,

Kerkbestuur Ned. Herv. Kerk Kloosterburen

colofon

Dit boekje is een uitgave van
Stichting SintJan, maart 2007

bestuur

Peter Smulders, *voorzitter*
Annemarijke van Wieringen-Rap, *secretaris*
Dolf Derks, *penningmeester*
Remt Meijer
Robert van Westendorp

fotografie

tekstsamenstelling

tekstregie

vormgeving

eindredactie

drukwerk

Hans Sas
Hans Christiaan Klasema
Annemarijke van Wieringen-Rap en Arnold Pietersen
Anne Hilderink en Klaas Jacob Kort
Anne Hilderink
Grafische Industrie de Marne, Leens

